

Національна Асамблея
людей з інвалідністю України
www.naiu.org.ua

Політична участь та забезпечення виборчих прав людей з інвалідністю

Результати опитування

2020

Політична участь та забезпечення виборчих прав людей з інвалідністю

Результати опитування

*Київ
2020*

Дану ініціативу реалізовано в рамках проєкту
«Підвищення громадянської активності людей з інвалідністю під час
місцевих виборів 2020 р.», що фінансується
Фондом соціального захисту інвалідів за рахунок коштів
Державного бюджету України.

Зміст

Вступ	4
Концепція та методологія дослідження	6
Активність та залученість людей з інвалідністю до політичного життя.....	11
Доступ до інформації та отримання послуг пов'язаних зі списками виборців.....	17
Зміна місця голосування та уточнення даних в списках виборців.....	19
День виборів.....	21
Ситуації порушення виборчих прав	28
Рекомендації респондентів	29
Загальні рекомендації	30

Вступ

Національна Асамблея людей з інвалідністю України (далі НАІУ) - всеукраїнське громадське об'єднання осіб з інвалідністю, яке 2021 року відзначатиме 20 років своєї діяльності. НАІУ об'єднує 117 всеукраїнських та регіональних громадських організацій людей з інвалідністю, які представляють інтереси осіб з інвалідністю війни, шахтарів з інвалідністю, батьків дітей з інвалідністю, ВПО з інвалідністю та цивільно-постраждалих, спортсменів з інвалідністю, осіб з інвалідністю по зору, слуху, опорно-рухового апарату, онкозахворюваннями, фізичними, інтелектуальними та психічними порушеннями.

Метою діяльності НАІУ є консолідація зусиль громадських організацій у захисті прав осіб з інвалідністю в усіх сферах життєдіяльності та представлення їх інтересів на всіх рівнях влади.

Відповідно до Конституції України всі люди мають однакові права та обов'язки, в т.ч. щодо участі у виборчих та політичних процесах.

Після ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Україна взяла на себе зобов'язання щодо створення суспільства, в якому люди з інвалідністю будуть користуватися всіма правами людини на рівні з іншими без дискримінації, де буде поважитися їх гідність та самобутність, де будуть створенні всі умови, в яких кожна людина з її індивідуальними особливостями відчуває включення в суспільство.

До сьогодні громадяни, які мають важкі форми інвалідності, обмежені у своїх можливостях повноцінно брати участь у політичному житті суспільства і зокрема у виборах. Причин цьому є багато: недосконалість українського законодавства; архітектурна недоступність об'єктів виборчого процесу; проблема доступу до інформації; відсутність достовірного обліку людей з інвалідністю і маломобільних громадян, які потребують створення особливих умов та додаткової підтримки задля забезпечення повної реалізації ними їхніх прав; необізнаність учасників виборчого процесу, і зокрема персоналу виборчих дільниць, в питаннях інвалідності та ін.

Отже, одного лише формального надання людям з інвалідністю права голосу недостатньо, необхідно забезпечити, щоб люди з інвалідністю могли мати фактичну можливість скористатися своїм правом на участь у голосуванні.

Це право має вирішальне значення для забезпечення рівності можливостей людей з інвалідністю та їх повного і ефективного залучення та включення в суспільство. На основі його реалізації люди з інвалідністю забезпечують свою особисту самостійність, яка передбачає свободу робити свій власний вибір, і своє право володіти правоздатністю.

Протягом багатьох років НАІУ у співпраці з представниками Уряду України, Верховної Ради України, офісу Президента України, ЦВК, міжнародних партнерів (Міжнародна фундація виборчих систем IFES, OSCE), правозахисних організацій реалізує ініціативи на захист політичних та виборчих прав людей з інвалідністю в Україні¹.

Пропонуємо вашій увазі результати дослідження НАІУ «Політична участь та забезпечення виборчих прав людей з інвалідністю», реалізованого під час проведення в Україні місцевих виборів 2020 р., метою якого було продемонструвати реальний стан справ щодо того, як люди з інвалідністю сприймають свою участь у виборах та наскільки їх виборчі права людини є забезпеченими.

Дану ініціативу реалізовано в рамках проекту «Підвищення громадянської активності людей з інвалідністю під час місцевих виборів 2020 р.», що фінансується Фондом соціального захисту інвалідів за рахунок коштів Державного бюджету України.

¹ <https://naiu.org.ua/otsinka-situatsiyi-shhodo-zabezpechennya-dostupu-osib-z-invalidnistyu-do-viborchih-ta-politichnih-protseviv-v-ukrayini-2015/>
<https://naiu.org.ua/zvit-za-rezultatamy-audytu-vyborchih-dilnyts-poltavskoyi-oblasti-shhodo-yih-dostupnosti-dlya-osib-z-invalidnistyu-ta-inshyh-malomobilnyh-grup-naselennya/>
<https://naiu.org.ua/poradnyk-vybortsyam-z-invalidnistyu-yak-progolosuvaty-na-pozachergovyh-vyborah-narodnyh-deputativ-ukrayiny-lyudyni-z-invalidnistyu/>
<https://naiu.org.ua/zvit-za-rezultatamy-obstezhennya-vyborchih-dilnyts-shhodo-yih-dostupnosti-dlya-osib-z-invalidnistyu-ta-inshyh-malomobilnyh-grup-naselennya-kyiv-lviv-kramatorsk-cherkasy/>
<https://naiu.org.ua/metodyka-provedennya-audytu-dostupnosti-ob-yektiv-na-yakih-roztashovani-vyborchi-dilnytsi-2/>

Концепція та методологія дослідження

Дане дослідження не є науковим, воно проводилося на основі практичного досвіду партнерів проекту щодо вивчення стану дотримання прав осіб з інвалідністю в Україні, які вже реалізовано раніше.

Процес оцінки потреб та можливостей осіб з інвалідністю щодо участі у виборчих та політичних процесах в Україні розглядався не як суто соціологічне дослідження, хоча окремі елементи було використано, як інструмент аналізу визначеного фрагменту соціальної дійсності для подальшого планування дій по досягненню позитивних змін у сфері дотримання прав осіб з інвалідністю.

Мета дослідження – виявити спектр проблем та окреслити можливі шляхи їх подолання, порушити найважливіші проблемні питання, створюючи підґрунтя для подальших активних дій на підтримку прав і інтересів осіб з інвалідністю.

В рамках дослідження з метою визначення та оцінки бар'єрів, з якими стикаються люди з інвалідністю під час реалізації своїх виборчих прав, зокрема під час місцевих виборів 2020 р., а також впливу існуючих бар'єрів на рівень їх участі у політичному житті суспільства було проведено опитування громадян з інвалідністю.

Досягнути мети планувалось через низку завдань:

- ✓ з'ясувати рівень активності та залученості людей з інвалідністю до політичного життя та виборів;
- ✓ окреслити джерела та способи отримання інформації про політичне життя суспільства та вибори, а також можливі перешкоди в доступі до такої інформації;
- ✓ проаналізувати доступність для людей з інвалідністю послуг органів Державного реєстру виборців, зокрема послуг з уточнення даних виборця та зміни виборчої адреси;
- ✓ оглянути виклики та перешкоди, з якими зіштовхнулися люди з інвалідністю під час останніх місцевих виборів, голосуючи як за місцем перебування, так і на дільниці;

✓ проілюструвати випадки, в розумінні людей з інвалідністю, порушення їх виборчих прав та використання способів захисту прав.

Проводилось опитування через заповнення респондентами та респондентками google-форми (опитувальника), до якої були включені питання, що відповідали кожному із завдань опитування.

Опитувальник містив закриті та напівзакриті питання. Учасникам та учасницям опитування пропонувалось як обирати серед пропонованих варіантів

відповідей, так і запропонувати свій. Використовувались альтернативні питання – з необхідністю обрати один варіант відповіді, і неальтернативні – обрання респондентами та респондентками декількох варіантів відповіді.

В опитуванні взяли участь 765 респондентів та респонденток, зокрема 448 жінок та 315 чоловіків. Найбільшу вікову групу склали респонденти 35 – 60 років (401 особа). 256 учасників та учасниць є молодшими 35-ти років. 108 респондентам та респонденткам понад шістьдесят років.

Учасники опитування:

- ✓ Чоловіки і жінки, що мають інвалідність.
- ✓ 18-35 років, 35-60 років, старші за 60 років.
- ✓ Проживають у містах/селах.
- ✓ Мають різні групи та форми інвалідності (інтелектуальні порушення, зору, слуху, опорно-рухового апарату).

765 респондентів та респонденток

ДІАГРАМА: Розподіл респондентів за віком та статтю

В дослідженні взяли участь люди з різними видами інвалідності/ порушеннями здоров'я. Так, більшість учасників опитування (441) живуть з фізичними чи неврологічними порушеннями. З них, 310 опитаних є особами з першою групою інвалідності, 79 особам встановлено другу групу, осіб з третьою групою інвалідності - 34, 19 особам формальної інвалідності не встановлено.

90 учасників та учасниць мають комплексні порушення здоров'я. В цьому дослідженні під особами з комплексними порушеннями ми розуміємо осіб, що мають два і більше порушень здоров'я, що можуть мати наслідком перешкоди в реалізації прав на рівні з іншими. З них, 49 особам встановлено першу групу інвалідності, 19 респондентів та респонденток є особами з другою групою інвалідності, опитаних з третьою групою інвалідності -12, 10 особам інвалідність не встановлено.

28 учасників та учасниць є особами з психічними чи інтелектуальними порушеннями здоров'я (4 – особи з першою групою інвалідністю, 12 – особи з другою групою інвалідністю, 5 – особи з третьою групою інвалідності,

6 – групу інвалідності не встановлено). 9 – порушення мовлення (одній особі встановлено першу групу інвалідності, 6 – друга група, одна особа є особою з інвалідністю третьої групи).

31 респонденти та респондентки є нечуючими. З них 25 встановлено третю групу інвалідності, одній особі інвалідності не встановлено. Чотири опитаних є особами з другою групою інвалідності і один респондент є особою з першою групою інвалідності. У 21 респонденти та респонденток знижений слух (4 – особи з першою групою інвалідності, три – другою групою інвалідності, 10 осіб з третьою групою інвалідності, чотирьом інвалідності не встановлено).

Тридцять осіб є незрячими (28 – особи з інвалідністю першої групи, 2 – особи з інвалідністю другої групи) та ще 78 мають знижений зір (13 – особи з інвалідністю першої групи, 19 – особи з другою групою інвалідності, 20 – третьої групи, 25 – не встановлено формальної інвалідності). До дослідження також долучились люди з іншими видами інвалідності/порушень здоров'я. Крім того, чотири особи є батьками або представниками людей з інвалідністю.

ДІАГРАМА: Розподіл респондентів/ок за видами інвалідності/ порушеннями здоров'я

Плануючи опитування ми розраховували залучити учасників та учасниць лише з чотирнадцяти областей, однак відкритість google-форми дозволила приєднатись й мешканцям інших областей. Тож в опитуванні представлена практично вся країна (24 області та м. Київ), за винятком тимчасово окупованих територій. Найбільша кількість опитувальників надійшла від мешканців Донецької області – 71, Полтавської – 69, Чернівецької - 62 та Львівської – 58. Більшість респондентів та респонденток проживає в містах – 586 осіб. З них, 234 особи є мешканцями обласних центрів. 179 опитаних проживають в сільській місцевості.

ДІАГРАМА: Розподіл респондентів/ок за місцем проживання

Активність та залученість людей з інвалідністю до політичного життя

Для з'ясування активності участі людей з інвалідністю в політичному житті ми запитували про їх інтерес до цієї сфери, а також їх участь чи не участь у виборах. Так, більшість респондентів та респонденток слідкує за політичним життям суспільства 51%. Ще 29% швидше слідкує. Що може свідчити, що переважну більшість людей з інвалідністю так чи інакше цікавить політичне життя країни (353 жінок та 259 чоловіків). Природно, що такий інтерес є в людей з різними видами інвалідності / порушень здоров'я.

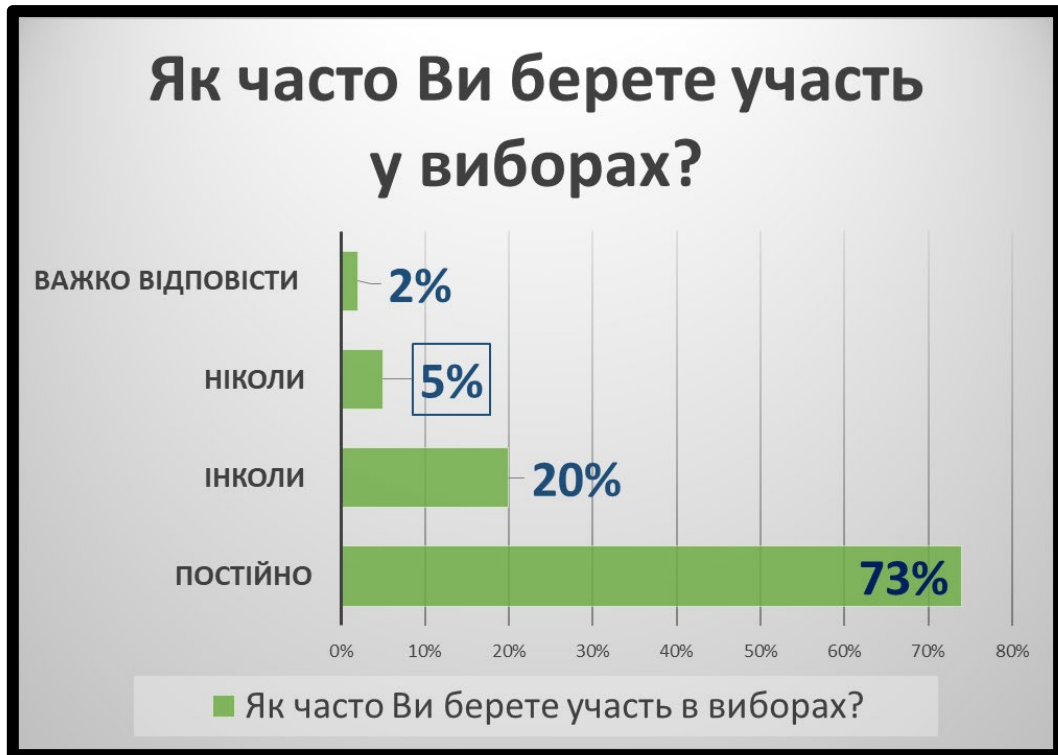
Лише 4% опитаних взагалі не цікавляться політичним життям та ще 11% швидше не цікавляться. Характерно, що лише близько третини тих, хто не цікавиться політичним життям ніколи не ходять на вибори, тоді як ще близько третини роблять це постійно, а 40% з тих, хто не цікавиться суспільним життям голосує час від часу.

ДІАГРАМА: Чи цікавитесь Ви політичним життям країни?

Повертаючись до теми виборів. Переважна більшість 74% респондентів та респонденток постійно голосують. Ще 20% роблять це час від часу. Серед тих, хто постійно голосує 77% жінок та 69% чоловіків.

ДІАГРАМА: Як часто Ви берете участь в виборах?

Якщо аналізувати за категоріями людей з інвалідністю, то постійно голосуючих теж є більшість в кожній категорії – від 93% незрячих, до 64% людей з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями.

ДІАГРАМА: Як часто Ви берете участь в виборах? (за видами інвалідності/порушень здоров'я)

А от показник участі людей з інвалідністю в місцевих виборах 2020 р. децю відрізняється: 71% проти 29% тих, хто не взяв участь.

Серед причин, через які люди з інвалідністю не завжди або ніколи не беруть участь у виборах (26%), є невіра в можливість щось змінити (43%). 3% опитаних не знають як це зробити, а 28% не визначили основної причини. Окремо хочемо зупинитись на перешкодах, через які респонденти та респондентки не голосують. Так, для 15% перешкодою є не можливість самостійно дістатись виборчої дільниці. Найбільше на цьому акцентують особи з фізичними порушеннями – 25% серед представників всієї групи, що відповіли на це питання. Для 12% учасників та учасниць перешкодою є неможливість вийти з дому. При чому, серед загальної кількості людей з інвалідністю, що відповіли на це питання 15% людей з фізичними порушеннями та 6% людей з комплексними порушеннями. Ще для 7% перешкодою є неможливість самостійно заповнити бюлетень. На цьому

зазначають 25% людей з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями, 11% людей з комплексними порушеннями.

Помітно, що під час цих місцевих виборів, кількість тих, хто відмовився через невіру в можливість досягнення змін склала 27%. Для 11% людей з інвалідністю перешкодою стало неможливість самостійно потрапити на дільницю, а ще 9% - не змогли вийти з дому. З них, найбільша кількість респондентів проживає в Херсонській – 13% та Полтавській областях – 11%.

Для 5% виборців з інвалідністю відмова голосувати на місцевих виборах була спричинена неможливістю самостійно заповнити виборчий бюлетень (найбільше цю причину зазначили респонденти та респондентки з Полтавської області – 45%). 3% не брали участь в виборах через незнання, в який спосіб можуть це зробити. Менше одного відсотку не брали участь в виборах через релігійні переконання.

Двоє респонденток з фізичними порушеннями, що мали голосувати вдома не змогли це зробити, через те, що члени ДВК не прийшли. *«Голосую вдома через діагноз ДЦП і пересування у інвалідному кріслі. Члени ДВК запрошення до участі у виборах принесли, але в день голосування не прийшли. Таке трапилося вперше»*, - зазначила респондентка з Полтавщини. Для одного респондента визначальним став негативний досвід попередніх виборів. *«Я сліпоглухий, в минулий раз не дозволили щоб син допоміг»*, - зазначає виборець. Троє респондентів не змогли голосували через те, що: *«Згоріло село»*.

Один респондент в відповіді зазначив: *«Недієздатний»*. Це вкотре підтверджує необхідність зняття обмежень виборчого права для всіх людей з інвалідністю.

ДІАГРАМА: Перешкоди, через які люди з інвалідністю не беруть участь в виборах та не голосували на місцевих виборах

Найбільш поширеною причиною неучасті в місцевих виборах стала небезпека спричинена коронавірусом SARS CoV2, на що вказало 16% учасників та учасниць опитування та відповідно 32% виборців з інвалідністю, які не брали участі в місцевих виборах. Цю причину найчастіше зазначали виборці Закарпатської та Чернівецької областей – по 8% відповідно. Ще 17% людей з інвалідністю через небезпеку захворіти змінили місце голосування. А от 1% виборців не вдалось змінити місце голосування, хоча і намагались це зробити. І хоча для більшості респондентів та респонденток опитування (47%) пандемія не мала особливого впливу на реалізацію їх виборчих прав, все ж частина звертає увагу на виклики їх голосування, спричинені коронавірусом. Так, 19% виборців для безпечної реалізації свого права змушені були додатково придбати засоби захисту. Для 9% виборців з інвалідністю ризиком було недотримання карантинних умов на дільниці, в тому числі скупчення

людей. На цей же ризик, але з боку недотримання умов членами комісії, що організовують голосування за місцем перебування вказало ще 2%.

ДІАГРАМА: Як вплинула пандемія на реалізацію виборчого права особами інвалідністю?

Доступ до інформації та отримання послуг пов'язаних зі списками виборців

Люди з інвалідністю, шукаючи інформацію про кандидатів та їх програми використовують різні джерела. Найпоширенішими є інтернет, яким для цього користується 64%, телебачення – 45%; агітаційні матеріали – 39%. Найменш використовувані способи отримання інформації через соціальних працівників, робітників – 2% та радіо – 11%.

ДІАГРАМА: Джерела інформації про кандидатів та їх програми.

Переважає більшість виборців з інвалідністю (72%) не відчувала особливих перешкод в доступі до передвиборчої інформації. Водночас 28% звертають увагу на перешкоди в отриманні та доступі до інформації.

Так, 2% виборців з інвалідністю зауважують на взагалі відсутній або недостатній інформації про кандидатів. *«Важко шукати інформацію по кожному кандидату від партій. Годинами потрібно сидіти, щоб знайти інформацію по кандидатах від партій»*, - зазначає респондентка. *«Маю комп'ютер, але не знайшов зведеної інформації про кандидатів свого*

округу. Самостійно не зміг прочитати інформацію на дільниці, користувався допомогою супроводжуючого», - говорить виборець.

Йдеться про відсутність зручного комплексного документу з кандидатами та їх програмами. Крім того, перешкодою є недоступна інфраструктура, внаслідок чого неможливо потрапити на зустріч з кандидатами. Виборці з села звертають увагу на брак інформації про кандидатів районного та обласного рівня. *«В сільську місцевість майже не приїжджають кандидати обласного та районного рівня, а матеріалів обмаль», -* говорить учасниця.

7% вважають пропоновану інформацію надто незрозумілою та вказують на відсутність форматів спрощеної мови. Так вважає 10% осіб з комплексними порушеннями та 14% з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями. На цю перешкоду вказало найбільше виборців Львівської області.

5% виборців звертають увагу на недоступність відео. Про це говорять 8% людей зі зниженим зором та 3% незрячих. На відсутності субтитрів в відеоматеріалах звертають увагу нечуючі – 10% респондентів цієї групи. Крім того, на цю перешкоду вказали 7% людей з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями, а також 5% виборців з фізичними порушеннями.

Ще 5% опитаних перешкодою бачать недоступність інформації в аудіоформатах. Про це говорять 3% осіб зі зниженим зором та 6% виборців з комплексними порушеннями.

Оцінюючи сприйняття людьми з інвалідністю перешкод в отриманні інформації маємо враховувати, що багато з виборців не знають про існування доступних форматів інформації та вважають існуючий стан речей нормою.

Зміна місця голосування та уточнення даних в списках виборців

Стосовно комунікації з органами ведення Державного реєстру виборців та з дільничною комісією до дня голосування, звертаємо увагу на дві складові цієї комунікації: зміна місця голосування та уточнення даних в списках виборців.

Отже, 7% людей з інвалідністю скористались можливістю змінити місце голосування. Найбільша кількість виборців, що змінювала місце голосування є мешканцями Донецької області – 18% від кількості виборців, що цією можливістю скористались.

Зміна місця голосування

- ✓ Переважна більшість (74%) тих, хто змінював місце голосування не відчували жодних перешкод.
- ✓ 15% зазначили, що не мали можливості отримати цю послугу дистанційно. Зокрема, це не змогли зробити 7% осіб з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями та 1% осіб з фізичними порушеннями.
- ✓ 9% виборців не знали, в який спосіб це зробити.

Переважає більшість 74% тих, хто змінював місце голосування не відчували жодних перешкод. 15% зазначили, що не мали можливості отримати цю послугу дистанційно. Зокрема, це не змогли зробити 7% осіб з психічними та/чи інтелектуальними порушеннями та 1% осіб з фізичними порушеннями. Ще 5% тих, хто змінював місце голосування було запропоновано прийти особисто. 9% виборців не знали, в який спосіб це зробити, одному з них так і не вдалось змінити місце голосування: **«Було відмовлено у задоволенні заяви, так як на місцевих виборах тимчасова зміна місця голосування виборця без зміни виборчої адреси не застосовується»**.

Майже четверта частина виборців 22% уточнювала правильність даних в списках виборця. 46% робили це через сторінку Державного реєстру

виборців. Серед них: 19% нечуючих, 17% незрячих, 13% виборців з фізичними порушеннями, 14% виборців з психічними та / чи інтелектуальними порушеннями, 8% людей з комплексними порушеннями здоров'я. Найбільша кількість виборців, що уточнювали дані мешкають в Донецькій (11%) та Полтавській (8%). Стосовно перешкод, то 9% зазначають на тому, що складно користуватись інтернет сторінкою реєстру виборців, Ще для 2% виборців окремі операції виявились недоступними.

31% з тих, хто уточнював дані в списках виборців робили це особисто на дільниці. 24% уточнювали інформацію по телефону. До слова, для 4% перешкодою стало необхідність власноручного написання заяви на дільниці. З цим викликом зіштовхнулись 3% незрячих, 4% осіб з психічними та/чи інтелектуальними порушеннями та 1% осіб з фізичними порушеннями. Інфраструктура та й будівля дільниці виявилась недоступною для 19% тих виборців, що уточнювали дані в списках. 4% людям з інвалідністю потрібна була допомога асистента чи супроводжуючого.

Уточнення даних в списках виборців:

46% - через сторінку Державного реєстру виборців.

31% - особисто на дільниці.

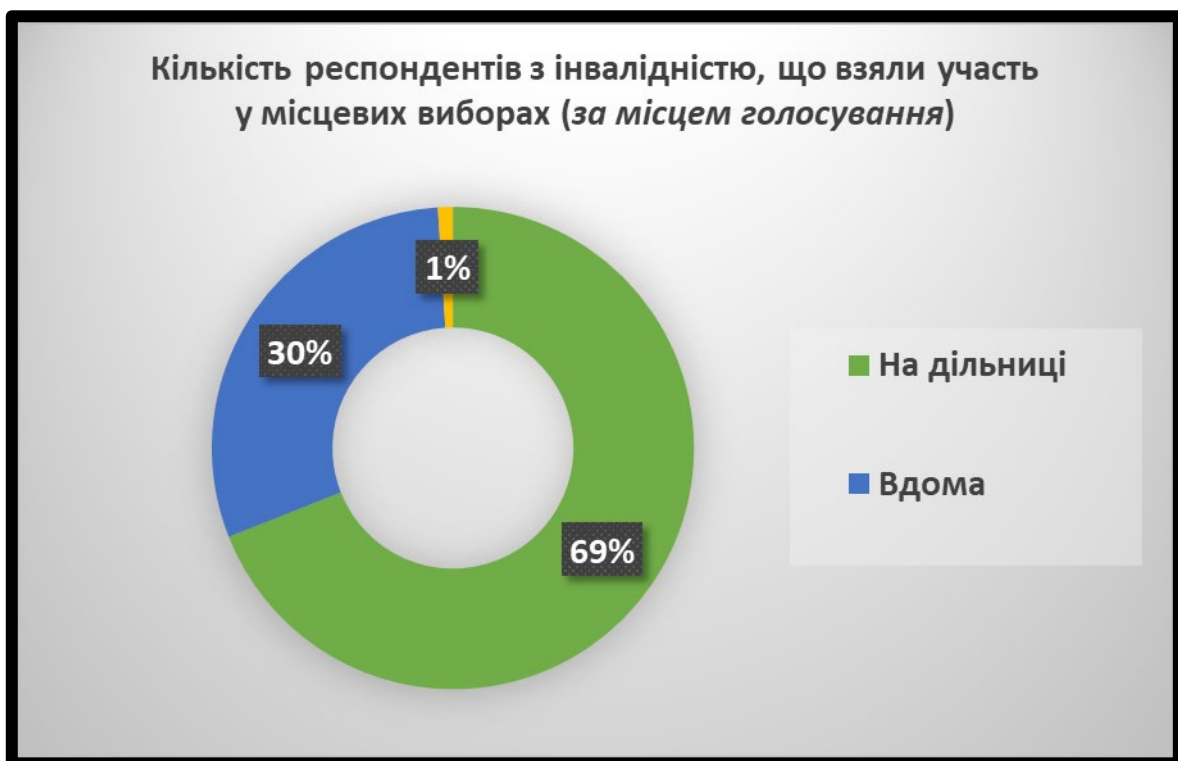
24% - по телефону.

Насправді, кількість тих, хто мав намір уточнити інформацію про себе виглядає дещо більшою. Частина респондентів та респонденток не робили цього не через впевненість в правильності даних чи наявності запрошення. Так, 14% з тих, хто не уточнював інформацію просто не знали як це зробити. Ще 2% не мали фізичної можливості уточнити цю інформацію.

День виборів

Нагадаємо, переважна більшість учасників та учасниць опитування (71% голосували на місцевих виборах. З них, 69% на виборчій дільниці, що складає 49% респондентів та респонденток. 30% голосували вдома. Ще кілька виборців голосували на спеціальній виборчій дільниці в лікарні та на дільниці в геріатричному пансіонаті. Одному виборцю з Вінницької області, що має фізичні порушення довелося голосувати на вулиці.

ДІАГРАМА: Кількість респондентів з інвалідністю, що взяли участь у місцевих виборах (за місцем голосування)

Серед виборців, що голосували на виборчій дільниці приблизно половину складають мешканці міст та сільської місцевості – 49% та 51% відповідно. Приблизно половина людей з різними типами інвалідності голосували на виборчій дільниці, в тому числі 49% людей з фізичними порушеннями; 49% з комплексними порушеннями здоров'я; 63% незрячих. Найбільше виборців, що голосували в приміщенні дільниці мешкає в Донецькій області (10% з усіх голосуючих в будівлі дільниці виборців та майже 50% учасників та учасниць опитування, що мешкають в Донецькій області), Полтавській (8%) та Львівській (7%).

40% виборців з інвалідністю не пригадують перешкод під час голосування на виборчій дільниці. Водночас, частина респондентів та респонденток ідентифікувала низку перешкод. Так, зокрема на архітектурній бар'єрності дільниці наголошували 25% опитаних. Окрім іншого, опитані зауважили на відсутності доступної кабінки для голосування. *«Не пристосована кабінка для голосування, довелося заповнювати бюлетені на підвіконні»*, - говорить виборець. При чому, йдеться як про невідповідність кабінки для голосування вимогам, так і додаткові перешкоди. *«Кабіна мала на підлозі рейки, які перешкоджали рухові»*, - зауважує інший виборець. Для одного виборця це стало причиною порушення таємниці голосування: *«Виборчий бюлетень допомагали заповнювати на коридорі»*. До слова, таких виборців, кому надавали допомогу на коридорі - 1%.

Особливістю цьогорічної виборчої кампанії стало зміна форми бюлетеню та необхідність не лише внесення відміток, але й цифр. Власне, 13% людей з інвалідністю говорять про недоступність інформації про спосіб голосування, а 11% виборців не змогли самостійно заповнити квадрат бюлетеню, де потрібно було вводити цифри.

Для кількох респондентів та респонденток не лише форма заповнення бюлетеню була перешкодою, але й невеликий шрифт. *«Мені не дозволили проголосувати із допомогою супроводжуючого бо у мене друга група по зору, але я не бачила текст на бюлетені»*, - говорить учасниця опитування.

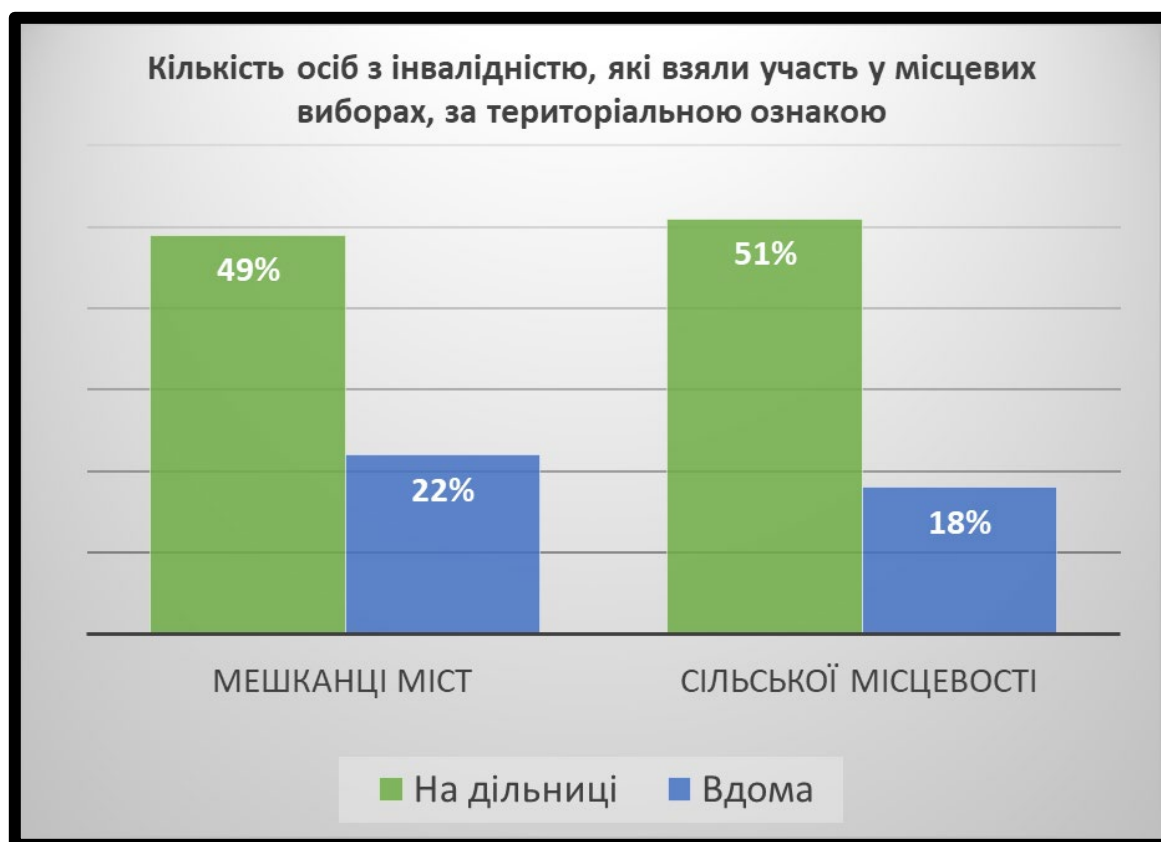
4% виборців було складно комунікувати з членами дільниць. Зокрема, нечуючі та особи з порушеннями мовлення зауважують на небажанні членів ДВК знайти можливість з ними порозумітись.

ДІАГРАМА: Перешкоди, з якими зіштовхнулись люди з інвалідністю

Що ж до виборців, які голосували вдома, то 22% проживають в містах та 18% в сільській місцевості.

ДІАГРАМА: Кількість осіб з інвалідністю, які взяли участь у місцевих виборах (за територіальною ознакою та місцем голосування)

Як і у випадку виборчої дільниці, вдома голосували теж люди з різними видами інвалідності / порушень здоров'я, в тому числі 22% людей з фізичними порушеннями; 24% з комплексними порушеннями здоров'я; 17% незрячих; 23% нечуючих; 26% людей з психічними та/чи інтелектуальними порушеннями.

ДІАГРАМА: Кількість осіб з інвалідністю, які голосували на дільниці або вдома

Найбільший відсоток голосуючий вдома склали мешканці Полтавської області (12%, що складає майже третину від усіх учасників та учасниць з Полтавської області), Вінницької (9%) та Івано-Франківської (7%).

Ми запитали респондентів та респонденток, через що вони не голосують на дільниці і ось, які відповіді отримали. Архітектурна недоступність виборчої дільниці змусила 43% виборців голосувати вдома. Ще 4% не знають чи доступною є їх виборча дільниця. Разом з тим, 41% виборців зазначили, що вдома голосувати зручніше, оскільки житло 18% виборців є архітектурно недоступним, тож для них серйозною перешкодою є вихід з дому. Ще для 17% перепорою є недоступний транспорт.

Декілька виборців були змушені голосувати вдома через хворобу.

ДІАГРАМА: Причини, через які люди з інвалідністю голосують вдома

Серед найсуттєвіших викликів, які ідентифікували виборці, є порушення режиму таємного голосування – 16%. 4% не мали інформації про спосіб заповнення бюлетеню. 2% виборців не змогли розраховувати на близьких людей, хто міг би заповнити бюлетень. Двоє респондентів так і не змогли проголосувати. Одному з них відмовили, а щодо іншого: *«Комісія відмовилася заходити через ефімерний ризик зараження на Ковід»*, - зазначає респондент.

Узагальнення даних двох груп виборців з інвалідністю (голосували вдома/ на дільниці), а так само даних тих, хто не брав участі в голосуванні, вкотре доводить, що перешкоди реалізації права обирати лежать в трьох площинах:

- ✓ безперешкодний доступ до виборчих дільниць;
- ✓ особисте голосування, виклики якого лише посилились з ускладнення форми виборчого бюлетеню,
- ✓ дотримання таємниці голосування, що прямо впливає з неможливості голосувати особисто.

Учасники та учасниці дослідження переважно позитивно оцінюють рівень комунікації з членами дільничних комісій – 43% оцінили рівень комунікації як відмінний та дуже добрий. Разом з тим, для 3% виборців комунікація з працівниками дільниць була найгіршою або дуже поганою. Ось як прокоментувала оцінку одна з респонденток. *«Дуже грубо спілкувалися. Ганяли від столика до столика, не могли знайти... Посилали до суду і сміялися, що суд сьогодні не працює. Я інвалід по зору і переселенець»*. Значну частку тих, у кого залишились неприємні враження від спілкування з членами ДВК є нечуючі. Через необхідність дотримання карантинних умов, виборці втратили ще одне джерело комунікації. *«Члени комісії та працівники дільниці були не проінформовані щодо спілкування з людьми з порушенням слуху, комунікація відсутня, через маски не видно артикуляцію і неможливо навіть здогадатися, що може говорити людина»*, - зауважує один з респондентів.

Розуміючи низький рівень безперешкодного доступу та виклики самостійному голосуванню виборців з інвалідністю, ми поцікавились в учасників та учасниць дослідження про отриману під час голосування допомогу. 8% людей з інвалідністю інші виборці допомогли потрапити до приміщення для голосування та залишити його. Близько 10% виборців зазначили, що змогли розраховувати виключно на допомогу родичів. 1% виборців зауважили, що спостерігачі допомогли заповнити бюлетень та кинути його в скриньку, що виглядає як порушення Закону. Ще для близько 1% виборців таку допомогу надали соціальні робітники. Залишається сподіватись, що волевиявлення виборців не було спотворено.

Ситуації порушення виборчих прав

8% виборців вважали, що їх виборче право було порушене. Ще 6% було важко відповісти на це питання.

Серед ситуацій, що ідентифікувались респондентами та респондентками як порушення виборчого права є:

- ✓ відсутність безперешкодного доступу до приміщень для голосування або відсутність елементів доступності – 20%;
- ✓ порушення права на особисте голосування та недотримання таємниці голосування – 11% від кількості тих, хто відповів на це питання;
- ✓ неможливість особистого заповнення бюлетеню та відсутність допомоги з боку інших осіб – 14%;
- ✓ неможливість проголосувати на дільниці через автоматичне внесення до списків ти, хто голосує за місцем перебування.

Крім того, виборці звертали увагу на агітування членами ДВК за конкретного кандидата в день виборів, а також відміна виборів в громадах Донецької та Луганської областей.

Дії виборців у випадку порушення їх прав через інвалідність різнились. Так, 15% учасників та учасниць, що ідентифікували порушення виборчих прав, намагались відновити порушене право через звернення до членів дільничної комісії або апелювання до територіальної комісії. 4% намагались оскаржити порушене право в суді. 34% виборців жодних дій не вчиняли. З цього приводу показовими є слова двох респондентом: *«Нічого не робила. Хто мене зрозуміє, не знаючи жестової мови»*.

Ситуації порушення виборчих прав

- ✓ 15% учасників та учасниць, що ідентифікували порушення виборчих прав, намагались відновити порушене право через звернення до членів дільничної комісії або апелювання до територіальної комісії.
- ✓ 4% намагались оскаржити порушене право в суді.
- ✓ 34% виборців жодних дій не вчиняли.

Рекомендації респондентів

Запропоновані виборцями з інвалідністю рекомендації можна об'єднати в кілька груп.

Перше. Забезпечення безперешкодного доступу до виборчих дільниць, а також необхідного обладнання для голосування людей з різними видами інвалідності. Виборці рекомендують місцевій владі переглянути перелік будівель, що надаються для розміщення виборчих дільниць та запропонувати ті, в яких безперешкодний доступ забезпечено. Респонденти та респондентки підкреслюють, що варто припинити практику розташування дільниць на другому та вище поверхах. Окрім, власне, доступного входу, слід так само забезпечити достатнє обладнання кабін для голосування: «Щоб таке голосування не було на виду у всіх», - говорить один з респондентів. В кабінах слід передбачити необхідне освітлення.

Друге. Забезпечення права голосувати всім категоріям людей з інвалідністю. Слід врешті запровадити підтримане прийняття рішень для можливості, в тому числі брати участь у голосуванні/виборах людям з інтелектуальними/психічними порушеннями/інвалідністю. Для цього передбачити, в тому числі, використання доступних форматів інформації. Також, необхідно передбачити можливість голосування за місцем перебування для законних представників людей з інвалідністю (в т.ч. дітей з інвалідністю), що здійснюють за ними постійний догляд та не можуть їх залишити для того, щоб проголосувати на дільниці.

Третє. Особисте голосування. Слід запровадити онлайн форму голосування чи інші альтернативи, щоб люди з інвалідністю могли заповнювати виборчий бюлетень особисто, не шукаючи допомоги інших осіб. Разом з тим, слід переглянути існуючу форму бюлетеню для голосування на місцевих виборах. Через малий шрифт та необхідність введення цифр кількість тих, хто не може особисто заповнити бюлетень зростає. Одночасно слід надавати інформацію про спосіб голосування з дотриманням принципу інклюзивності.

Четверте. Комунікація з членами комісій. Слід і далі проводити навчання працівників виборчих комісій щодо комунікації з людьми з різними видами

інвалідності. Варто перебачити можливість альтернативних шляхів спілкування з нечуючими особами та виборцями з порушеннями мовлення.

Рекомендації значної частки учасників та учасниць опитування стосуються загалом державної політики, в тому числі соціальної політики. Тож в цьому звіті вони не розглядатимуться. Водночас, думки респондентів будуть донесені до органів влади в інших публікаціях.

Загальні рекомендації

За результатами проведеного опитування та враховуючи виклики, з якими зіштовхуються люди з інвалідністю реалізуючи виборче право, учасниками дослідження сформульовано наступні рекомендації:

1. Верховній Раді України:

- ✓ внести зміни до Конституції України з метою зняття обмежень для реалізації виборчого права усім людям з інвалідністю;
- ✓ переглянути положення Виборчого кодексу щодо реалізації виборчого права людьми з інвалідністю, в тому числі особистого голосування, шляхів забезпечення виборчого права для осіб з інтелектуальними та / чи психічними порушеннями, забезпечення безперешкодного доступу;
- ✓ законодавчо врегулювати питання функціонування/використання жестової мови;
- ✓ внести доповнення до Виборчого кодексу України щодо доступу осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних та / чи психічних порушень здоров'я до інформації необхідної для реалізації ними виборчого права на рівні з іншими;
- ✓ внести зміни до Виборчого кодексу України та законодавства про політичні партії щодо заохочення політичних партій під час проведення з'їздів, конференцій, інших заходів та зустрічей з виборцями використовувати доступні для осіб з інвалідністю приміщення. Крім того, гарантувати компенсацію політичним партіям витрат, що виникли через використання доступних форматів інформації у виборчій кампанії, приведення своїх інтернет сторінок у відповідність із вимогами

доступності для осіб з порушеннями зору та слуху та використання жестової мови у телевізійних програмах та ефірах;

✓ внести зміни до Виборчого кодексу України стосовно внесення відміток про нездатність виборця самостійно пересуватись, потреби в розумному пристосуванні та / чи супроводі виключно за заявою та / або згодою такого виборця.

2. Кабінету Міністрів України:

✓ виділяти бюджетні кошти на створення сприятливих умов для осіб з інвалідністю під час виборчого процесу (навчання працівників (членів) ЦВК та інших виборчих комісій, пристосування приміщень (як зовні так і всередині) діляниць (прилеглих до них територій), придбання допоміжних пристроїв тощо).

3. Центральній виборчій комісії:

✓ спільно з Міністерством цифрової трансформації розпочати підготовку та впровадження експерименту з онлайн голосування, який би відповідав принципу інклюзивності;

✓ невідкладно забезпечити реалізацію положень статті 62 Виборчого кодексу України в частині порядку та умов забезпечення розумного пристосування для особистого голосування;

✓ забезпечити інформування виборців в межах загального та спеціального інформування з використанням доступних форматів, в тому числі формату спрощеної мови;

✓ спільно з Міністерством розвитку громад та територій та залученням органів місцевого самоврядування напрацювати поетапний план дій з моніторингу безперешкодного доступу до виборчих діляниць, забезпечення безперешкодного доступу до виборчих діляниць та інформації, що забезпечується діляничними комісіями;

✓ включити питання забезпечення виборчого права осіб з інвалідністю до навчальних програм членів виборчих комісій;

✓ деталізувати вимоги до приміщень, в яких здійснюють свою діяльність відповідні виборчі комісії та комісії з референдуму, з метою створення сприятливих умов для осіб з інвалідністю як під час передвиборчого процесу, так і під час голосування.

3. Міністерству освіти і науки України:

✓ під час впровадження Програм громадянської освіти у навчальних закладах, забезпечити створення умов для участі у таких програмах осіб з інвалідністю, зокрема мінімізувати перешкоди для навчання за цими програмами осіб з сенсорними, фізичними та ментальними порушеннями.

4. Міністерству соціальної політики України:

✓ включити до напрямів, за якими надається фінансова підтримка громадських організацій осіб з інвалідністю реалізацію освітніх та інших програм / заходів спрямованих на посилення участі у політичному житті суспільства осіб з інвалідністю.

5. Органам місцевого самоврядування:

✓ переглянути перелік приміщень, що пропонуються для розміщення виборчих комісій та дільниць.

Національна Асамблея людей з інвалідністю України

Київ, вул. Рейтарська, 8/5 А, кімн.110.

Тел. (044) 279-61-82, 279-61-74

E-mail: office-naiu@ukr.net

www.naiu.org.ua